

Sprawozdanie opisowe z działalności Grupy Inicjatywnej „Przywrócić pamięć nekropoliom” za okres od 05.2021 do 15.06.2025r. złożone przez Edmunda Goś Koordynatora Grupy Inicjatywnej

Grupa Inicjatywna „Przywrócić pamięć nekropoliom” działa pod auspicjami Towarzystwa Miłośników Sycowa od kwietnia 2021r.

Od 21.05.2021r. jesteśmy stowarzyszeni w Inicjatywie Społecznej

(Nie) Zapomniane Cmentarze z siedzibą w Warszawie, oraz nawiązaliśmy owocny kontakt z gazetą Gross Wartenberger Heimatblatt, gdzie zamieszczono kilka artykułów o naszej pracy na cmentarzach.

Edmund Goś uczestniczy od 2023r. w seminariach „Opiekunowie (nie)pamięci, organizowanych we Wrocławiu przez Dolnośląskie Laboratorium Kultury Ośrodka Kultury i Sztuki w partnerstwie z Niemiecko-Polską Fundacją Ochrony Zabytków Kultury i Fundacją OP ENHEIM.

Grupa Inicjatywna powstała w składzie;

Edmund Goś

Michał Kaschytza

Leszek Wójtowicz

przy współpracy radnych: Marka Malinowskiego i Mieczysława Troski oraz sołtysów Stradomi i Zawady. Rozpoczęła działalność pod patronatem Burmistrza MiG Syców Dariusza Maniaka i jest kontynuowana pod patronatem Burmistrza Łukasza Kuźmicza. Niestety Leszek Wójtowicz nie podjął dalszej współpracy, poza podpisem pod pismem do Burmistrza w maju 2021r..Dookoptowaliśmy wtedy Monikę Pieprz.

Bezpośrednio po spotkaniu u Burmistrza otrzymaliśmy dokładne dane co do obecnych właścicieli terenów na których znajdują się zaniedbane przedwojenne cmentarze ówczesnych mieszkańców. I tak właścicielami są:

Starostwo Oleśnica – 1 (cmentarz w Stradomi na Pawiu)

Miasto i Gmina Syców – 4 (Działosza 2, Biskupice, Zawada)

Nadleśnictwo Syców – 2 (Wojciechowo i Mauzoleum v. Loos w Stradomi)

Agro-Efekt Syców – 1 (cmentarz w Wielowsi).

Parafia rzym.-kat. pw. św Andrzeja Apostoła – 1 (Szczodrów)

Wystąpiliśmy jako Grupa inicjatywna „Przywrócić pamięć nekropoliom” do poszczególnych właścicieli gruntów o wyrażenie zgody na nasze prace porządkowe. Tylko Agro-Efekt nie odpowiedział na naszą prośbę wystosowaną w dniu 2.02.2023r.. I pomimo osobistej rozmowy Edmunda Goś z Vice Prezesem nie otrzymaliśmy żadnej odpowiedzi. Nadmienić należy że na wspomnianym cmentarzu jest jedyna zachowana dzwonnica. Natomiast teren cmentarza w Szczodrowie stanowiący własność parafii w Szczodrowie pozostawiliśmy bez naszego udziału.

Tereny cmentarzy w 2021r. były zwizytowane przez pracowników Urzędu MiG Syców (W. Dryka) oraz Starostwa Oleśnica (P. Danielak) celem określenia, które wiatrołomy i złomy drzewne przewidywane są do wycięcia i usunięcia z terenu cmentarzy. Następnie zostały zatwierdzane przez Starostwo.

Jednocześnie wystąpiliśmy we wrześniu 2021r. do Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z informacją, że przystępujemy do porządkowania wyszczególnionych ewangelickich nekropoli. Pozytywną odpowiedź otrzymaliśmy w dniu 29.10.2021 w wyszczególnieniu na co mamy zwracać uwagę.

W okresie styczeń – listopad 2022 usunięto z terenów nekropoli wiatrołomy i złomy:

-Stradomia Wierzchnia : wstępnie Krzysztof Biernacki + firma Ostrycharz

(na zlecenie Starostwa) i Marian Gąsior pozostałość

- Biskupice: Krzysztof Biernacki
- Zawada: wstępnie Krzysztof Biernacki, następnie Łukasz Sobolewski
- Działosza : Krzysztof Goś z OSP Działosza
- Działosza (dawne Dłusko): Andrzej Marciniak
- Wojciechowo – Łukasz Sobolewski na zlecenie Leśnictwa Widawa (właściciela terenu)

Naszym zakresem działania było i jest przede wszystkim:

- 1.- porządkowanie zabytkowych cmentarzy ewangelickich na terenie gminy
 - a po wykonanych pracach oznakowanie poprzez tablicę z historią nekropolii oraz przeprowadzenie inwentaryzacji zachowanych mogił
- 2.- przywrócenie pamięci miejsc związanych z II wojną światową poprzez oznakowanie w terenie takowych miejsc
 - teren po obozie pracy przymusowej związanej z budową Linii Bartholda + mogiła obok byłego obozu - Ślizów
 - teren po szpitalu polowym Wehrmachtu w Lesie Komorowskim – Biskupice
 - mogiła zbiorowa żołnierzy niemieckich na Ułanowie w Stradomi
- 3.- wyszukiwanie i zabezpieczanie w Lapidarium Cmentarza Komunalnego w Sycowie przedwojennych steli, macew oraz marblitów.
4. – oznakowywanie mogił – miejsc pamięci

Ad.1.

- Przeprowadzono porządkowanie zabytkowego ewangelickiego cmentarza oraz grobowca rodzinnego rodu von Reinersdorff-Paczensky und Tenczin w Stradomi. Pracami kieruje Michał Kaschytza i Monika Pieprz oraz młodzież z SP Stradomia. Z inicjatywy kierujących zorganizowano zbiórkę pieniędzy na dwie płyty nagrobne. Zebrana kwota pozwoliła na wykonanie wspomnianych płyt na grobowcu oraz nagrobno zdjęcia pochowanych. Dokonano nowych nasadzeń krzewów ozdobnych oraz kwiatów. Dużym wydarzeniem w dniu 14 sierpnia 2021 były odwiedziny wspomnianego cmentarza oraz grobowca przez Bolko von Reinersdorff-Paczenski und Tenczin oraz Jego brata Reinera, potomków dawnych właścicieli dóbr ziemskich w Stradomi Wierchniej i Gaszowicach. W obu miejscach są postawione tablice informacyjne z historią tych nekropolii.
- Przeprowadzono porządkowanie zabytkowego ewangelickiego cmentarza w Działoszy. Pracami kierował Edmund Goś + aktyw OSP Działosza. Prace przeprowadzono w 2022r. Jest postawiona tablica z historią nekropolii.
- Przeprowadzono porządkowanie zabytkowego ewangelickiego cmentarza w Biskupicach w latach 2022 i 2023. Pracami kierował Edmund Goś + młodzież z SP Drołtowiec + Michał i Marcin Łacina. Zamontowana jest tablica z historią nekropolii – sponsorem jest Daniel von Busse, wnuk byłych właścicieli Biskupic
- Przeprowadzono porządkowanie zabytkowego ewangelickiego cmentarza w Zawadzie. Pracami kierowali Edmund Goś i Michał Kaschytza + społeczność wsi Zawada pod kierunkiem sołtysa Wioletty Sobolewskiej. Prace przeprowadzono w jeden dzień – 19.XI. 2022r. przy gremialnym udziale społeczności Zawady i jednostki OSP. Tablicę z historią nekropolii zamontowano w m-cu czerwcu 2023r.
- Prace porządkowe na zabytkowym cmentarzu ewangelickim w Działoszy (byłe Dłusko) zaczęto od usunięcia 14 wiatrołomów. Prace rozpoczęte w lutym 2023 prowadzone były aż do lata 2024. Prace wstępne wykonywali Edmund Goś, Michał Kaschytza i Monika Pieprz.. W m-cu czerwcu nastąpiło podniesienie powalonych steli, przy pomocy strażaków z OSP Dziadosza (Krzysztof Goś +4 osoby). Dużym problemem na tej nekropolii jest panoszące się wszędzie robinia (akacja). Potrafi nastąpić przyrost do 1 m w miesiąc. Poza sukcesywnym wycinaniem – jak na razie – nie znajdujemy sposobu na likwidację robinii. W porządkowaniu terenu nekropolii

uczestniczy młodzież z SP Działosza. Tablicę informacyjną z historią nekropolii zamontowano w listopadzie 2023r.

-Prace porządkowe na zabytkowym ewangelickim cmentarzu w Wojciechowie były wykonywane w porozumieniu z Nadleśnictwem Syców – właścicielem terenu. Usunięto powalone drzewa i udrożniono drogę do mogił. Prace przeprowadzał Łukasz Sobolewski na zlecenie Leśnictwa Widawa. Porządkowanie terenu oraz podnoszenie steli rozpoczęte na jesieni 2023r. kontynuowane było do jesieni 2024r. Strażacy z OSP Syców wraz z Ostrzeszowską Grupą Eksploracyjno-Historyczną spenetrowali i oczyścili studnię znajdującą się na terenie cmentarza. Wspomniana studnia została następnie trwale zabezpieczona przez leśników. Na terenie tej nekropolii znajduje się najstarsza płyta nagrobna o wymiarach 185x103cm, grubość 16 cm. Tekst płyty nagrobnej został odszyfrowany przez muzealnika z Miśni w Niemczech, ponieważ stare pismo niemieckie sprawiało problemy przy próbach tłumaczenia. Interesujące było to, że wspomniany tłumacz stwierdził, iż wykonawca nagrobka nie musiał być szczególnie wykwalifikowany, bo w tekście na płycie są błędy ortograficzne.

Przetłumaczony tekst na płycie nagrobnej jest następujący:

"Tutaj spoczywają doczesne szczątki Adama Heinricha von Prittwitz und Gaffron, właściciela Wojciechowa (Woitsdorf), Błotnika (Blattinig), Wielowisi (Langendorf ??), urodzony w 1656 roku w Gawronach (Gaffron),poślubił w 1684 roku Annę Marię von Salisch z Kraszowa (Kraschen),... zmarł w 1710 roku w Wojciechowie (Woitsdorf) w wieku 60 lat 11 tygodni i trzech dni."

Ad.2

Teren byłego obozu pracy przymusowej (ludność cywilna z Warszawy oraz Kobylej Góry) - budowy Linii Bartholda (08.1944-01.1945) w Ślizowie został spenetrowany przez Grupę Eksploracyjno-Historyczną z Ostrzeszowa w maju 2022r. W trakcie eksploracji znaleziono wiele artefaktów, które po konserwacji zostały komisyjnie przekazane do Muzeum Regionalnego w Sycowie. Wyeksponowane są w jednej gablocie. Po otrzymaniu zezwolenia odbyła się akcja przeszukania terenu po byłym szpitalu Wermachtu w Lesie Komorowskim (Biskupice). Do grupy z Ostrzeszowa dołączyły ekipy z Ostrowa i Kalisza. Odkryto m.in. dwie zagadkowe podziemne budowle, których przeznaczenia do końca nie wyjaśniono. Możliwe, że uzyskanie archiwalnych planów szpitala polowego Wermachtu pozwoli na wyjaśnienie wątpliwości i dalsze prace porządkowe, ale już bez naszego zaangażowania. Pracownia Badań Historycznych i Archeologicznych „Pomost” z Gostynia przeprowadziła ekshumację mogiły obok byłego obozu. Mogiła była pusta, bez wcześniejszego przemieszania ziemi. Z wiarygodnych źródeł (ok. miesiąca po ekshumacji) dowiedziałem się, że faktyczna mogiła była w innym miejscu i ekshumację przeprowadziła w 1945r. rodzina zmarłych (podobno z Kobylej Góry) a wspomnianą mogiłę usypano dla niepoznaki. Wspomniany „Pomost” przeprowadził w październiku 2024r. próbę odszukania mogiły ok. 40-80 żołnierzy Wermachtu na Ułanowie w Stradomi. Niestety, całodzienna praca poszukiwawcza spełza na niczym – brak śladów mogiły. W pracach przygotowawczych i zwiadzie terenowym uczestniczyli członkowie Grupy Inicjatywnej. Planowana jest ponowna próba odnalezienia mogiły i ekshumacji poległych żołnierzy.

Ad.3.

Na zapleczu cmentarza komunalnego, dzięki naszym poczynaniom odkryto 9 steli; w tym dwie macewy, stelę z 1951r. Haliny Urban, nauczycielki; reszta steli jest z przed 1938r. Dzięki pomocy pracowników Sycowskiej Gospodarki Komunalnej stele zostały przewiezione do Lapidarium. Napisy z dwóch macew, dzięki pomocy portalu Genealodzy PL, zostały przetłumaczone z hebrajskiego. Są to macewy z 1880 i 1882r. z terenu cmentarza

komunalnego. Obie macewy są zainstalowane na stojakach. Obok, również na stojaku została umieszczona jeszcze jedna (największa) macewa, odnaleziona podczas remontu jednej z sycowskich posesji. A w m-cu czerwcu 2023r. zostały umieszczone tabliczki informacyjne z tłumaczeniami danych z macew.

Otrzymałem informację, że pewien sycowianin posiada w swym obejściu marblity z naszego cmentarza a zabrane (za zgodą pracowników) ok. 50 lat temu z terenu sektora 7 i 9 podczas likwidacji niemieckich mogił. Zostało mi przekazane 8 marblitów, które po oczyszczeniu umieściłem 17.05.2023r. w Lapidarium. Wspomnę, że wśród wspomnianych marblitów jest tablica z mogiły pradziadka obecnych mieszkańców Sycowa.

Ad.4

Zaistniała potrzeba umieszczania tabliczek na niektórych mogiłach znajdujących się na Cmentarzu Komunalnym w Sycowie.

W porozumieniu z potomkiem rodu von Busse (Daniel v. Busse) umieszczono dwie tabliczki (27.X.2022r.) przy mogiłach Richarda i Leo von Busse na cmentarzu komunalnym w Sycowie. W uroczystości odsłonięcia tablic uczestniczył Burmistrz MiG oraz Przewodniczący Rady Miejskiej i pełnomocnik Daniela von Busse – p. Erbe z Niemiec. Tabliczki informują, że są w tym miejscu pochowani Starosta (Landkreis Groß Wartenberg) Richard von Busse oraz Starosta i Wojewoda (Landkreis Groß Wartenberg, Landeshauptmann von Schlesien) Leo von Busse. Daniel v. Busse wystosował pismo z podziękowaniami na ręce Prezesa TMS Beaty Łukawskiej. W trakcie rozmowy z ust Christiana Erbe padło zapewnienie, że niebawem Daniel von Busse odwiedzi Syców. Takowe spotkanie 4.09.2023r. rozpoczęło się na cmentarzu komunalnym w Sycowie, gdzie Daniela von Busse przywitała Wiceburmistrz MiG Syców Marzena Guder. W spotkaniu uczestniczyli również: Prezes TMS Beata Łukawska, Kierownik Muzeum Regionalnego Agnieszka Kuświk-Jasień, Edmund Goś i Michał Kaschytza z Grupy „Przywrócić pamięć nekropoliom”. Michał pełnił również funkcję tłumacza j. niemieckiego. W trakcie rozmowy dowiedzieliśmy się, m.in. że Daniel von Busse jest synem pochowanego tutaj w 1995r. Markusa von Busse. Odwiedziliśmy również razem uporządkowany cmentarz w Biskupicach oraz ruiny byłej rezydencji – zamku rodu von Busse. Wtedy to podzielił się z nami pewną historią. Gdy kilka lat temu był przejazdem w Biskupicach, pozbierał żołędzie leżące pod dębami na alei odchodzącej od zamku i zasadził w swoim ogrodzie w Szwajcarii. Gdy wyrosły młode dąbki, podarował je członkom swojej rodziny.

Po prawie rocznej wymianie pism pomiędzy IPN Wrocław i Warszawa oraz Pełnomocnika Wojewody Dolnośląskiego w osobie Dyrektora Wydziału Infrastruktury otrzymaliśmy zgodę na umieszczenie tabliczki (wraz z obowiązującą treścią) przy mogile francuskiego jeńca rozstrzelanego w 1941r. przy próbie ucieczki z niewoli. Tabliczkę przy mogile umieszczono w styczniu 2025r.

Kolejna mogiła - Idalii Marii Eleonory Jewsiejew z domu Rymsch, zmarłej 20.11.1944r. w obozie – czeka na odpowiedź z IPN Warszawa połączoną ze zgodą na postawienie tabliczki informacyjnej.

Na terenie cmentarza znajduje się najstarsza zachowana w nienaruszonym stanie mogiła z 1911r. kupca Richarda Guder. Jest umieszczona tabliczka objaśniająca. Próba kwerendy w Archiwum Archidiecezjalnym i Bibliotece Kapitulnej we Wrocławiu w październiku 2024r. została przełożona na czerwiec 2025r. z powodu czasu uporządkowania archiwum po zagrożeniu powodziowym.

Przy odrestaurowanym grobowcu guwernerek rodu Biron v. Curland umieszczona została 26 maja 2025r. tabliczka z danymi osób pochowanych.

Zbigniew Kajser wnuk powstańca wielkopolskiego Augustyna Kaisera zwrócił się z prośbą o godne upamiętnienie dziadka pomnikiem w miejscu Jego spoczynku na cmentarzu w Drołtowicach. Sprawa w porozumieniu z UMiG Syców jest w trakcie realizacji.

W listopadzie 2022r. wystąpiłem do Burmistrza MiG z wnioskiem o umieszczenie tabliczek kierunkowych z treścią: Zabytkowy cmentarz ewangelicki” przy dojazdach do poszczególnych nekropolii z zaznaczeniem na mapkach sytuacyjnych miejsc umieszczenia tablic, co zostało wykonane na początku 2023r.

Tablice informacyjne z historią poszczególnych cmentarzy (poza Biskupicami i Wojciechowem) oraz tabliczki na cmentarzu komunalnym w Sycowie były opłacone z dotacji UMiG Syców na realizację zadania publicznego w ramach działań Towarzystwa Miłośników Sycowa. Treść historyczną poszczególnych tablic przygotowywał Michał Kaschytza a projekty z naszych materiałów zdjęciowych układała Monika Pieprz. Tablice informacyjne przy cmentarzu w Wojciechowie oraz Mauzoleum von Loos w Stradomi z naszych materiałów historycznych przygotował Mateusz Zapart pracownik Lasów Państwowych. Jest wykonana inwentaryzacja zachowanych mogił (zdjęcie + biogramy pochowanych) z poszczególnych cmentarzy. Twórcą inwentaryzacji jest Michał Kaschytza.

Wystąpiliśmy do Nadleśnictwa Syców z sugestią o umieszczeniu w Banku Danych o Lasach informacji o obozie pracy przymusowej w Ślizowie, Mauzoleum von Loos w Stradomi, jak również rozważany jest projekt ścieżki dydaktycznej do najstarszej mogiły z 1710r. znajdującej się na cmentarzu w Wojciechowie.

Współpracujemy z Wydziałem Infrastruktury UMiG Syców w sprawach dot. konserwatora zabytków, m.in. ratowania ostatniego zachowanego lwa, zabezpieczenia bramy zamkowej od strony Winnicy, czy też ratunku dla wieży ciśnień przy PKP Syców.

W miesiącu maju 2024r. otrzymaliśmy prośbę od Landesverband Sachsem – Schlesische Lausitz /Regionalnego Stowarzyszenia Saksonia - Śląskie Łużyce/ aby pomóc jednemu z członków stowarzyszenia w staraniach umieszczenia pamiątkowego kamienia na przedwojennym cmentarzu w Kraszowie, czyli na terenie gminy Międzybórz. Po uzyskaniu stosownych pozwoleń 20.07.2024 przeprowadzono porządkowanie wspomnianej nekropolii. Zgromadzeni wolontariusze m.in. z Międzyborskiego Stowarzyszenia „Zbójnik”, Ostrzeszowskiej Grupy Eksploracyjno-Historycznej, międzyborskich harcerzy uporządkowali teren cmentarza, podnosząc również powalone stele. Pracami kierowała Danuta Piasecka, pracownik UMiG Międzybórz, przy udziale członków Grupy Inicjatywnej. Wśród pracujących był Ludger Kuhnert, potomek przedwojennych mieszkańców Kraszowa.

Obecne prace na poszczególnych nekropoliach to przede wszystkim koszenie trawy, które wykonują wolontariusze.

Wszelkie zakupy klejów, zaprawy betonowej, silikonów, paliwa, rurek ze złomu, farb, itp. były pokrywane przez członków Grupy Inicjatywnej. Fundusze otrzymane od Bolko von Reinersdorft-Paczenski und Tenczin oraz Daniela von Busse zostały spożytkowane na koszty prac na poszczególnych nekropoliach. Rozliczenia są do wglądu, gdy zajdzie potrzeba.

Dziękujemy Prezesowi Towarzystwa Miłośników Sycowa Beacie Łukawskiej za pieczę nad naszymi pracami oraz za rozliczenia finansowe za tablice informacyjne i stojaki pod stele. Również chcielibyśmy podziękować za bieżącą pomoc ze strony Muzeum Regionalnego w Sycowie oraz pracowników UMiG Syców. Dziękujemy władzom naszego miasta za przychylne spojrzenie na naszą działalność, jednocześnie informujemy, że nasz projekt zaplanowany na 3 lata, przedłużony o rok – dobiega końca

Sporządził: Edmund Goś